

ACTA MUSEALIA

Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně
a Muzea regionu Valašsko, Vsetín

XIX

2021/1-2

OBSAH:

Studie

Depot bronzových artefaktů z Osvětiman (okr. Uherské Hradiště) Jaroslav Bartík, Matěj Kmošek, Klára Augustinová, Tomáš Merta	8
Vojensí hejtmáni na hradě Starém Světlově a uplatňování pravidel moravského landfrýdu v letech pohusitského interregna Dalibor Janiš	24
Rožnovští barvíři Helena Cviklová	46
Kamenošochař Jindřich Náplava z Buchlovic a jeho dílo Aleš Naňák	92
Medikalizace porodnictví na Valašsku v 19. a na počátku 20. století Sabina Máchová	122
Velká válka na malém městě – uprchlíci v Kroměříži v letech 1914–1918 Martina Šlancarová	146

Polemiky

Poznámky ke genealogii pánů z Krásna Petr Zajíc	170
---	-----

Musealia

Mezi etnografií, folkloristikou a muzejnictvím Alena Prudká	178
---	-----

Personalia a miscelanea

PhDr. Zdeněk Fišer jubilující Markéta Mercová, Jiřka Zezulová, Helena Holická	186
K jubileu Mgr. Heleny Chybové Pavína Daňhelová	196
Dvousté výročí narození Františka Skopalíka (18. června 1822 Záhlinice – 2. března 1891 Holešov) Markéta Hnilicová	210
Hraniční kámen rožnovsko-krásenského a novojičínsko-štramberského panství z 2. poloviny 17. století na historické lokalitě Hodorf Jan Anlauf, Pavel Lasztovicza	216
Středověká fortifikace v trati Zádvoří, k.ú. Střítež nad Bečvou Petr Zajíc	224

Depot bronzových artefaktů z Osvětiman (okr. Uherské Hradiště)

*/ The hoard of bronze artefacts from Osvětimany
(Uherské Hradiště District)*

*Jaroslav Bartík, Matěj Kmošek,
Klára Augustinová, Tomáš Merta*

Abstract:

In 2016, remains of a small bronze hoard were found in the central part of Chřiby Hills. The discovery was made during a systematic detection search at the edge of a forest road, therefore it cannot be excluded, that the depository found was not complete. In the base of a small hollow there were only five artefacts typologically consisting of three cast bronze circles of rounded rhomboid profile and two perforated sleeves twisted into a tube. Both typological groups are, from the point of view of their functional usage, and based on up to date finds context from graves and depositories, associated most often with decoration of clothes, clothes accessories or horse harness. However, both are also found as parts of belt sets. Dating of the hoard Osvětimany 1 is problematic as none of the surviving artefacts are chronologically very sensitive and that is the reason the find can only be dated approximately to the age of Urnfield Culture, reaching to the Early Hallstatt Period. Important information was gained by observing the position of the depository in the land. The hoard was placed in the ground on a slope of a hillock situated at the entrance to a narrowed valley, through which led an old path to the centre of Chřiby Hills, which further continued to South Moravian regions situated on the north west from them. The place is also at the border of two different country biotopes (heights region opened into the Lower Moravia Valley and a hilly terrain of Chřiby Hills), and close to a confluence of two rivers. Whether the purpose of storing of the hoard was motivated by any ritual, symbolic or practical reasons, it is sure that the chosen place refers to the way the Chřiby Hills were perceived as a unique ritual-sacral land.

Keywords:

Moravia, Chřiby Hills, hoard, Bronze Age, Early Iron Age

1. Úvod

Pohoří Chřiby tvoří dominantní přírodní bariéru mezi jižní a jihovýchodní Moravou. Oblast je však dodnes protkána soustavou komunikačních koridorů (k tomu např. MARTÍNEK a kol. 2014; OPRAVIL 2018), které bezesporu už od pravěku zprostředkovávaly pohyb lidí, zboží i myšlenek. Jedná se o zalesněný, výrazně členitý terén, jenž ve většině epoch staršího pravěku lákal člověka spíše než k osídlování, jako prostor subsistenčního či rituálně-sakrálního významu (např. depoty a monodepozita z časného eneolitu; MENOŠKOVÁ – FIKRLE – FRÁNA 2014; BARTÍK 2018a). Rozmach intenzivnějších sídlištních aktivit započal až v průběhu mladší, a zejména pozdní doby bronzové, kdy vzniklo v Chřibech hned několik fortifikovaných hradisek – např. Buchlovice–Holý kopec (HRUBÝ 1940; DOHNAL 1988, 30–31; NEKVASIL 1990; ČIŽMÁŘ 2004, 103; VAŠKOVÝCH 2008; 2009 ad.), Buchlovice–Modla (HANÁK 1932, 3; HRUBÝ 1948, 42; KOLBINGER – ŽIŽLAVSKÝ 1996; KOHOUTEK 2002; ČIŽMÁŘ 2004, 103–104), Roštín–Brdo (HRUBÝ 1948, 32; ČIŽMÁŘ – NEKVASIL 1973; DOHNAL 1988, 58–59; ČIŽMÁŘ 2004, 223–224) a Roštín–Hradisko (HANÁK 1933, 5; NEKVASIL 1975; 1982, 322; DOHNAL 1988, 59–60; 1989; ČIŽMÁŘ 2004, 224–225). Stablní osídlení většiny z nich pak přežívá ještě do starší doby železné, a některých (Buchlovice–Modla) i do doby laténské. K opětovnému zintenzivnění lidských aktivit (sídlištních – vznik nových hradisek, funerálních – mohylová pohřebiště, i rituálně-kultovních – ukládání depotů železných artefaktů) poté dochází až v průběhu raného středověku (např. ZELNITIUS 1933; HRUBÝ 1959;

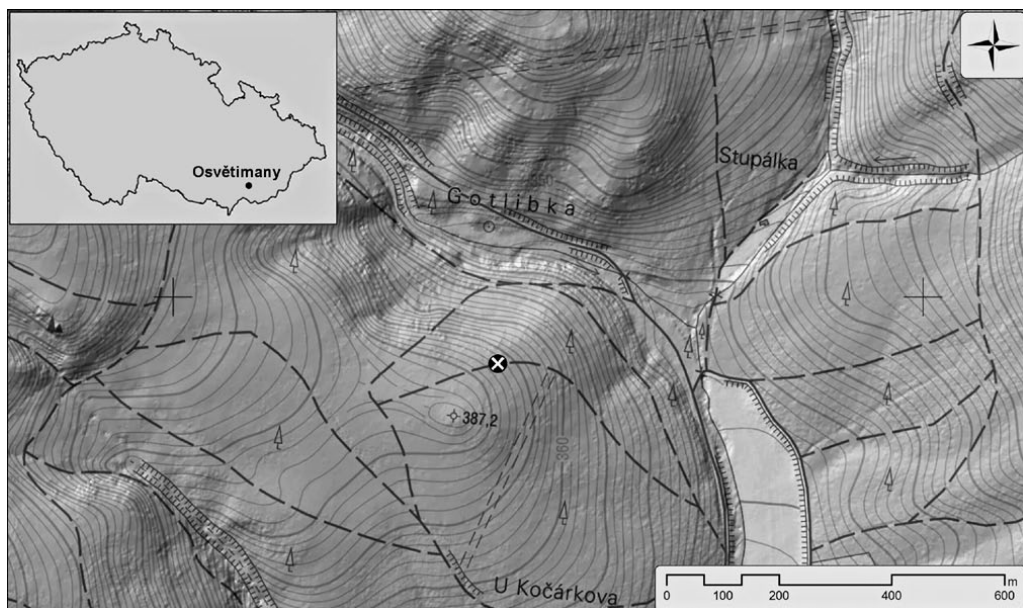
1961; SNÁŠIL 1972; GALUŠKA 1993; MENOŠKOVÁ 2001; CHRÁSTEK 2013; MACHOVÁ 2015; BARTÍK – BĚHOUNKOVÁ – CHRÁSTEK 2016 ad.).

Dosavadní stav poznání, opírající se ve velké míře o výsledky detektorové prospekce z poslední dekády, jasně definuje dobu popelnicových polí jako vrchol rozvoje lidských aktivit v tomto prostoru. Kromě již celé řady ojedinělých nálezů bronzových artefaktů, které nám dokládají rozličné spektrum běžných každodenních činností v okolí hradisek (cestování, lov, sběr, těžba dřeva atd.), přibývá díky rozmachu detektoringu také objevů bronzových depotů. Jen malá část amatérsky vyzvednutých depotů je ovšem řádně ohlášena a předána příslušným orgánům památkové péče, a ještě menší promíle z nich je tvořeno depoty, jejichž dokumentaci a vyzvednutí provede přivolaný archeolog přímo v terénu (k problematice cf. NAVRÁTIL 2015). Naše současné poznání rituálně-sakrální krajiny v Chřibech je tak značně torzovitě a svým způsobem uměle zkeslené masivní činností amatérských hledačů s detektory kovů. V poslední dekádě se však daří intenzivně rozvíjet spolupráci alespoň s tou částí komunity hledačů, která má zájem podílet se na záchraně společného kulturního dědictví. Výsledkem této spolupráce se stalo už několik studií, jež široké veřejnosti přibližují význam jednotlivých nálezů (z různých chronologických horizontů) z prostoru Chřibů (např. SALAŠ 2012; 2014; CHRÁSTEK 2013; MENOŠKOVÁ – FIKRLE – FRÁNA 2014; ČIŽMÁŘ 2014; BARTÍK 2016; 2018a; 2018b; BARTÍK – BĚHOUNKOVÁ – CHRÁSTEK 2016; GOLEC – KOS 2020). Předkládaná studie na tyto výsledky navazuje a prezentuje nálezovou situaci, kterou se podařilo identifikovat a zdokumentovat v rámci společné detektorové prospekce Slováckého muzea v Uherském Hradišti a spolku Archeo Moravia z. s., sdružujícího spolupracující hledače. Prospekce proběhla na jaře 2016 a byla zaměřena na průzkum v okolí pískovcových skalních útvarů „Kulatina“ a „Čertova skála“, tvořící výrazné přírodní dominanty (k. ú. Osvětimany, okr. Uherské Hradiště). Samotný výzkum v okolí uvedených pískovcových útvarů však nepřinesl pozitivní výsledky. Ty se dostavily poněkud kuriózně až při odchodu z lokality, kdy část prospektujících hledačů ponechala zapnuté detektory a už jen zběžně procházela přístupovou lesní cestu vedoucí ke zmíněnému vrcholu. Přibližně v necelé polovině její délky pak došlo k objevu nálezové situace, obsahující několik bronzových artefaktů, kterou interpretujeme jako pozůstatky depozita. Představení získaného souboru, jeho typologicko-chronologická analýza a zhodnocení topografických aspektů jeho tezaurace, jsou hlavními cíli příspěvku.

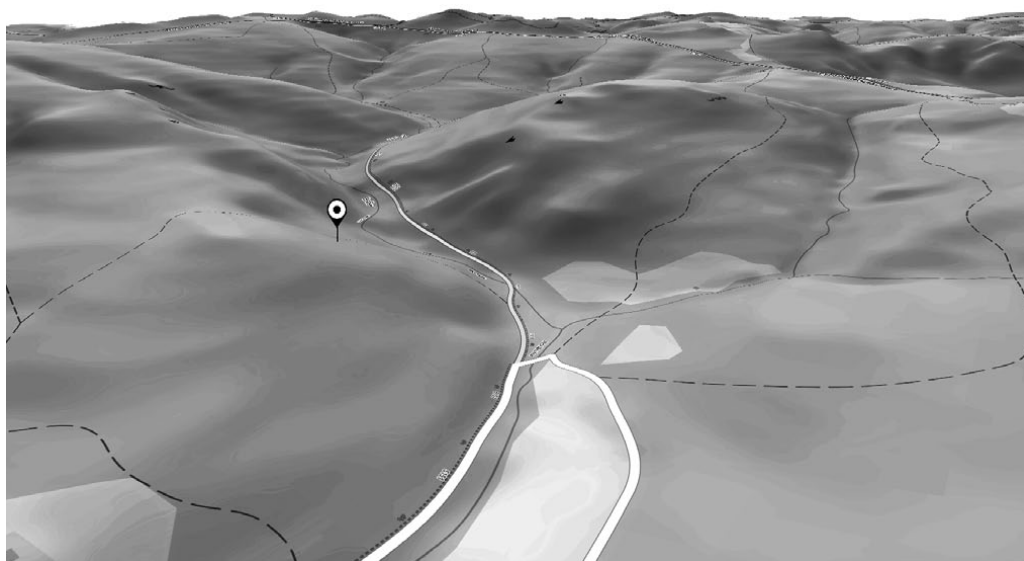
2. Topografie místa nálezu

Z geografického hlediska můžeme nález lokalizovat do centrální partie pohoří Chřiby, konkrétně do vyústění úzce sevřeného zalesněného údolí, jehož bází prochází jeden z hlavních komunikačních koridorů spojující střední Pomoraví s regiony severně a západně od něj (OPRAVIL 2018). Zájmová oblast administrativně spadá do SV výspy katastru obce Osvětimany. Zbytky poškozeného bronzového depozita se podařilo objevit náhodně v ploše lesní cesty, která se zařezává do prudkého, k SV orientovaného svahu, vybíhajícího z bezejmenné ostrožny s kótou 387,2 m (obr. 1, 2). Zatímco ke svahům na severním úpatí kopce se váže traťový název „Gotlibka“, svahy na opačné, jižní straně návrší, nesou označení „U Kočárkova“. Směrem na západ od výše uvedené kóty se terén po protáhlém hřebenu dále zdvihá až k vrcholu „Čertova skála“ (450 m), kde spočívá několik turisticky známých skalních útvarů. Přibližně

300 m východně od místa nálezu se na bázi údolí nachází soutok dvou menších vodotečí, a to potoka Hruškovice s jeho levostranným bezejmenným přítokem. Geologické podloží je v tomto výrazně členitém reliéfu tvořeno paleogenními pískovci magurského flyšového pásma, místy i s polohami slepenců.¹

Obr. 1: Lokalizace depotu Osvětímány 1 v širších geografických souvislostech. Grafika J. Bartík.

Obr. 2: Poloha depotu v rámci 3D vizualizace terénu (zdroj: www.mapy.cz).

3. Nálezové okolnosti

Možnosti rekonstrukce způsobu uložení depotu do země jsou do značné míry omezeny torzovitým stavem dochování nálezové situace. Z původní jámy, do které byly bronzové artefakty tezaurovány, se dochovala jen její báze, a to ve formě drobné mísovité prohlubně o průměru 27 cm a hloubce pouhých 12 cm. Původní hloubku uložení lze jen hrubě odhadnout na základě promítnutí současného profilu lesní cesty vůči sklonu svahu (obr. 3), u kterého se lze domnívat, že se vůči pravěké realitě výrazněji nezměnil (počítáno je pouze s určitou mírou svahové eroze). Jáma byla vyhloubena do světle žlutohnědého kamenito-jílovitého podloží (obr. 4). Výplň tvořil výrazně ulehlý sediment geneticky velmi podobný podloží, pouze v centrální části byl patrný nevýrazný přechod do tmavších odstínů šedohnědé barvy. Způsob uložení předmětů nebylo možné přesně určit, jelikož mělké uložení pod současným povrchem zapříčinilo, že se artefakty dostaly na povrch mimo svoji polohu už v rámci prvního vkopu, před kterým nebyl znám, a tedy ani začistěn, obrys původní jámy. Kompletně odebraný vzorek půdy z výplně jámy byl v laboratoři rozplaven na mikrosítech (průměr ok 1 a 0,25 mm), avšak žádné další předměty (s výjimkou drobných úlomků patiny), ani paleobotanická data již neobsahoval. Stejně tak se nepodařilo identifikovat přítomnost kamenů nebo zbytků organického materiálu, svědčícího o existenci schránky nebo obalu.

S ohledem na nálezový kontext v zářezu lesní cesty je možné, že nově identifikovaný depot je s vysokou mírou pravděpodobnosti nekompletní. Můžeme dokonce předpokládat, že jeho větší část byla již v minulosti zničena v souvislosti s budová-

Obr. 3: Pohled z místa nálezů na zářez lesní cesty vedoucí k vrchu „Čertova skála“. Foto J. Bartík. |

ním lesní cesty. Kompletní skladba depotu zůstane tedy již trvale neznámá. Pro další analýzy máme k dispozici pouze dochovaný pozůstatek v podobě 6 kusů bronzových artefaktů odpovídajících po zpětném skládání poškozených částí 5 exemplářům (obr. 5). Přestože byla nálezová situace vystavena nepříznivým post-depozičním procesům, jenž mohly zapříčinit poškození vybraných artefaktů, nelze vyloučit, že přinejmenším jeden z deformovaných bronzových kruhů, jehož lomy pokrývá souvislá patina, byl uložen již poškozený, nebo dokonce záměrně rozbit při samotném rituálu ukládání depotu. Dochované artefakty byly zapsány do sbírkového fondu archeologického oddělení Slováckého muzea v Uherském Hradišti pod př. č. 14/20 a i. č. A 257276 – A 257280.

Obr. 4: Pohled na bázi jámy, do které byl depot uložen. Foto J. Bartík.

Obr. 5: Dochované artefakty z bronzového depotu Osvětimany I. Foto T. Heřmánek.

4. Dochovaný obsah depotu

1) A 257276 – Větší bronzový kroužek rombického průřezu. Dochován kompletní, na několika místech je však patrné poškození patiny, která je odlomená až na jádro. Zbytek artefaktu pokrývá tmavě šedozelená patina. Artefakt měl původně kruhový tvar v nárysu, ale nyní je mírně zdeformován. Průměr kroužku 8,2 cm. Maximální průměr profilu 5,5 mm. Hmotnost 21 g. Obr. 6:5a, 5b.

2) A 257277 – Větší bronzový kroužek rombického průřezu. Artefakt se nedochoval kompletní. Menší část obvodu chybí, přičemž zbývající partie je rozlomena na dva kusy. Na několika místech je patrné také poškození patiny, která je odlomená až na jádro (zejména v okolí lomů). Všechny lomy i povrch dochovaných částí artefaktu pokrývá tmavě šedozelená patina. Odhadovaný průměr kroužku 7,5 cm. Maximální průměr profilu 5,5 mm. Hmotnost 15 g. Obr. 6:3.

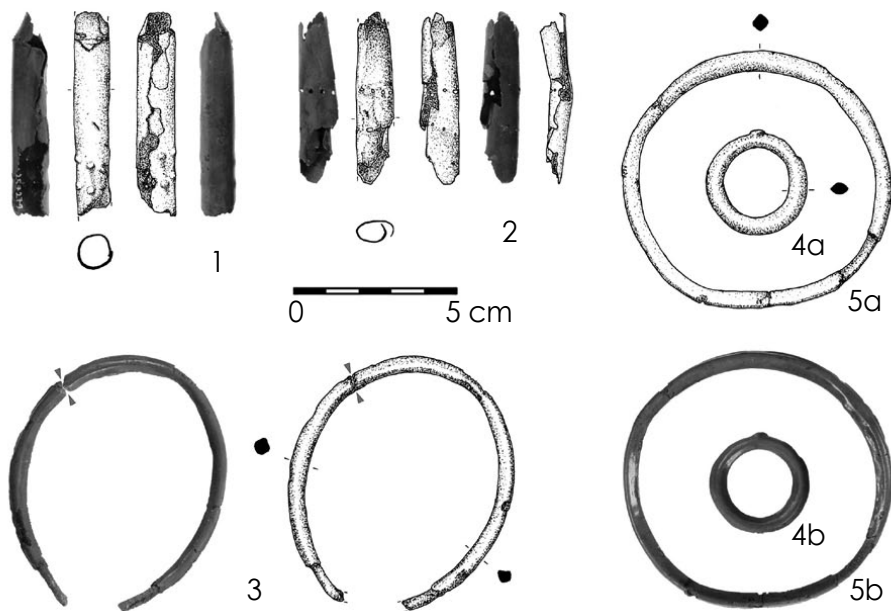
3) A 257278 – Malý bronzový kroužek rombického průřezu. Artefakt se dochoval kompletní. Na jedné ze stran se dochoval pozůstatek náliťku. Kroužek je pokryt ušlechtilou patinou tmavě šedozelené barvy. Průměr kroužku 3,1 cm. Maximální průměr profilu 5,5 mm. Hmotnost 4,9 g. Obr. 6:4a, 4b.

4) A 257279 – Trubičkovitá objímka ze svinutého bronzového plechu s mírně překrývajícími se okraji. Artefakt je nekompletní a vykazuje známky olámaní okrajů na obou koncích a na jednom úseku také v místě svinutí. Ve spodní partii je na trubičce patrná vybitená výzdoba, tvořená dvěma liniemi perliček vyčnívajících vně z povrchu. Na protilehlém, mírně zahnutém konci se nacházejí dva drobné kruhové otvory k uchycení. Povrch objímky je pokryt ušlechtilou patinou tmavě zelené barvy. Maximální dochovaná délka činí 6,1 cm. Maximální průměr trubičky 1,1 cm. Mocnost plechu 1 mm. Hmotnost 4 g. Obr. 6:1.

5) A 257280 – Trubičkovitá objímka ze svinutého bronzového plechu s výrazněji překrývajícími se okraji. Artefakt je nekompletní a rovněž vykazuje známky poškození obou konců a míst překryvu svinutí plechu. V centrální části trubičky se nacházejí v rozestupu 1 cm od sebe dvě linie drobných kruhových otvorů. Náznaky na obou poškozených koncích nevylučují možnost, že zmíněných řad s otvory bylo na artefaktu umístěno více. Povrch objímky je pokryt ušlechtilou patinou tmavě zelené barvy. Maximální dochovaná délka činí 5,1 cm. Maximální průměr trubičky 1,2 cm. Mocnost plechu 0,5 mm. Hmotnost 1,5 g. Obr. 6:2.

5. Typologicko-chronologická analýza

Po typologické stránce obsahují pozůstatky depotu z Osvětiman pouze dva typy artefaktů. První skupinu zastoupenou třemi předměty reprezentují lité bronzové kroužky rombického, až oble rombického profilu (obr. 6:3–5). Ve dvou případech jde o větší kruhy, jejichž původní průměr se před tvarovou deformací a poškozením pohyboval okolo 8 cm, v jednom pak o menší kroužek s průměrem 3,1 cm. Jeden z kruhů se podařilo složit ze dvou zlomků s patinovanými lomy, přesto část jeho obvodu chybí. Nelze vyloučit, že před poškozením nálezové situace zářezem lesní cesty byly uvedené lité kroužky součástí jedné či více sad tzv. soustředných kruhů, které se vyskytují jak v depotech (SALAŠ 2005, 125), tak ve funerálních kontextech (např. ADÁMEK 1961, 16, obr. 9), a to nejčastěji v počtu tří až pěti kusů v jedné sadě. Stopy po

Obr. 6: Kresebná a fotografická dokumentace dochovaných artefaktů z depotu Osvětimany |
 1. Foto T. Heřmánek, kresba K. Augustinová. |

Obr. 7: Detail vybějené výzdoby na plechové objímce A 257279. Foto T. Heřmánek. |

odlomení středové příčky nebyly identifikovány, což svědčí o tom, že kruhy nebyly odlišeny společně jako jeden celek. V rámci zájmového regionu středního Pomoraví známe podobnou sadu litých kroužků s rombovým průřezem například ze staršího depotu Uherské Hradiště 1 (SALAŠ 2005, tab. 457:46–51, 458A:52–57), nebo z nověji identifikovaného zlomkového depotu rozoraného zemědělskou technikou na katastru Vlčnova (depot Vlčnov 2; nepublikováno). Další analogické sady či jejich torza obsahují ještě depoty z Mankovic, Polkovic, Rájce-Jestřebí, Soběsuk 2, Štramberku 1, Víceměřic (SALAŠ 2005) a také nověji analyzované soubory z Borotína 3 (MALACH – ŠTROF – HLOŽEK 2017, 21–22, obr. 8, 9; SALAŠ – JARŮŠKOVÁ 2017, 122, obr. 1) a z hradiska Réna u Ivančic (SALAŠ 2018, 104–105, tab. 20:396–398; depot Ivančice 6). Funkce garnitur z litých bronzových kruhů není prozatím spolehlivě objasněna. Na základě nejčastějšího společného výskytu v depotech s kruhovým šperkem, uvažuje M. Salaš (2018, 105) o jejich funkci ve formě součástí kroje či výstroje, a naopak se s odkazem k relativně nízké početnosti výskytu vyhrazuje vůči názoru, že mohly sloužit jako předmincovní platidlo (cf. KUČEROVSKÁ 1989–90, 10–11). Z chronologického hlediska sice převládá přítomnost litých bronzových kruhů v nálezových kontextech z mladší fáze popelnicových polí, jak ovšem dokládají některé výše uvedené depoty (např. Mankovice, Invačice 6), počátek jejich výskytu lze spatřovat přinejmenším už ve starší fázi popelnicových polí (PODBORSKÝ 1970, 137–138; SALAŠ 2005, 125; 2018, 104–105). Tato široká rámcová datace pak k přesnějšímu chronologickému ukotvení depotu z Osvětiman příliš nepřispívá.

Kromě soustav větších bronzových litých kruhů vzestupného průměru se v době popelnicových polí setkáváme i se soubory tvarově ekvivalentních litých kroužků, avšak výrazně menších rozměrů nepřesahujících průměr 30 mm. Některé exempláře, jejichž průměr se pohybuje v okolí uvedené hodnoty, tak mohou stát na pomezí mezi oběma typologickými skupinami, zvláště pokud jde o izolované nálezy (SALAŠ 2005, 103). V případě nejmenšího kruhu z osvětimanského depotu (průměr 31 mm) se přikláníme, i přes zjevnou torzovitost nálezové situace (část depotu byla již v minulosti vyzvednuta nebo úplně zničena), spíše k jeho příslušnosti k sadě soustředných kruhů. Kolekce drobných litých kroužků v depotech čítají zpravidla desítky až stovky kusů (např. SALAŠ 2005, 411, 446–450, 465–466; NAVRÁTIL 2021, 244–246, obr. 4) a jejich výraznější výskyt (zejména v oblasti KLPP) je spojován hlavně s mladší fází popelnicových polí (SALAŠ 2005, 103). V některých depotech se sady koncentrických kruhů s drobnými kroužky vyskytly dokonce společně (např. Rájec-Jestřebí, Uherské Hradiště 1; SALAŠ 2005, tab. 419, 458:B; Pitten, LAUERMAN – RAMMER 2013, 79–83, Taf. 14). Z dosavadních nálezových kontextů v depotech a hrobových celcích vyplývá, že drobné lité kroužky měly široké spektrum využití ve formě funkčních i ozdobných aplikací na oděvu, oděvních doplňcích (např. na opascích nebo pokrývkách hlavy) a koňských postrojích (SALAŠ 2005, 103–104; ŠTROF – STUHLÍK 2004; MÍROVÁ 2019, 35). Mohly být ale aplikovány také přímo jako šperk, například v podobě prstenů (PARMA et al. 2018).

Druhá skupina bronzových artefaktů sestává ze dvou plechových trubičkovitých objímek. Obě bronzové objímky vykazují známky mírného poškození, projevujícího se zejména olámanými konci na obou pólech a v místech překryvu svinutí (obr. 6:1, 2).

První z plechových trubiček je na jednom konci perforována dvěma drobnými otvory a na druhém (přibližně v jedné třetině délky) je opatřena vybitou výzdo-

bou v podobě dvou mírně šikmo orientovaných řad drobných perliček. Kromě hladkých nezdobených plechových objímek se v dosavadních středoevropských nálezech můžeme setkat také s trubičkami zdobenými příčně šikmými/vodorovnými žebírky či rýhováním (např. MÜLLER-KARPE 1959, Taf. 157:57; VINSKI-GASPARINI 1973, tab. 44:21–22; KYTLICOVÁ 2007, Taf. 14C:2, 15:25, 87:67; CHVOJKA – JIRÁŇ – METLIČKA 2017, tab. 112:20–22; SALAŠ 2005, tab. 220:307–309, 312–313; týž 2018, tab. 6:294, 295, 7:296–301). Zdobení vybějenými perličkami bylo doloženo prozatím poměrně vzácně. Z moravského prostředí lze uvést analogii pouze v exempláři z depotu Ivančice 4 (SALAŠ 2018, tab. 7:308), z Čech pak v trubičkovité objímce z depotu Olešná 2 (CHVOJKA – JIRÁŇ – METLIČKA 2017, 115, tab. 121:5). Za pozornost stojí shodné datování obou uvedených bronzových depotů do mladší doby bronzové, respektive do starší fáze popelnicových polí (Br D – Ha A1). V širším geografickém kontextu však z dosavadního sledování výskytu trubičkovitých objímek v mnohdy datačně značně odlehlých souborech (závěr střední doby bronzové až počátek doby halštatské) vyplývá, že tento typ artefaktu není chronologicky ani kulturně příliš citlivý (podrobněji viz SALAŠ 2018, 102).

Druhá z nalezených objímek vybějenou výzdobu postrádá, je však rovněž perforována několika řadami drobných kruhových otvorů, u kterých lze předpokládat spíše funkční, než dekorativní účel. Znamky opotřebenosti některých otvorů totiž naznačují, že objímka byla přišita k vnitřní výplni, již mohl tvořit například kožený řemínek či textilie.

Přestože k sobě plechové objímky nepasují, nelze vyloučit, že mohly být součástí jednoho funkčního celku. Na základě dosavadních nálezových kontextů v depo-

Obr. 8: Detailní pohled na otvory perforované do plechové objímky A 257280. Foto T. Heřmánek. |

tech a hrobech se uvažuje, že sloužily jako dekorativní kování oděvu, diadémů nebo součástí koňského postroje (TOČÍK – PAULÍK 1960; GEDL 2004; SALAŠ 2018, 100–101 s další literaturou).

Plechové objímky obsahovala jen na Moravě nejméně jedna desítka bronzových depotů, přičemž z geografického hlediska se jejich výskyt nevyhýbá ani regionu JV Moravy, respektive středního Pomoraví. Jednotlivé kusy plechových trubičkovitých objímek byly determinovány už ve starších depotech z Velehradu (SALAŠ 2005, tab. 285A:15) a Drslavic 1 (týž tab. 140:689). Oba tyto depoty pak datačně spadají do staršího úseku popelnicových polí. Pro úplnost je však nutno dodat, že plechové objímky tvořily zřejmě značně univerzální typ předmětu, který v různých modifikacích přežíval až do doby železné (např. depot z Gars/Thunau, LOCHNER 1998–99) a mladších období.

6. Analýza prvkového složení

Artefakty z depotu Osvětimany 1 byly podrobeny analýze prvkového složení pomocí stolního ED-XRF spektrometru ElvaX Pro – Ag rentgenka, mód Cu, doba měření 300 sekund, urychlovací napětí 45 kV; fokusace 1 mm, individuální vyhodnocení spekter v programu ElvaX. K analýze došlo na mechanicky očištěných ploškách kovového jádra pro minimalizaci vlivu alterované vrstvy korozních produktů (viz tab. 1). Z výsledků je zjevné, že veškeré analyzované artefakty jsou vyrobeny z obdobné slitiny v podobě cínového bronzu s příměsí antimonu, olova a niklu. Jednotlivé předměty se liší především v obsahu cínu, přičemž odlévané kroužky vykazují nejvyšší podíly tohoto kovu (9,5 – 12,2 %), kdežto plechová tepaná objímka má obsah cínu poněkud nižší (7,7 %). Dané složení dobře odpovídá materiálu identifikovanému u dalších analyzovaných předmětů pro období kultury popelnicových polí z Moravy (FRÁNA et al. 1997, KMOŠEK 2019, 43), i přesto, že je obsah cínu v souboru z Osvětiman obecně vyšší, než je průměr pro toto období, což může být ovlivněno odlišnou metodikou analýz předmětů.

Rozdílné obsahy cínu v tepaných a odlévaných předmětech jsou způsobeny právě odlišným způsobem výroby příslušných předmětů. Obsah cínu ve slitině mědi pohybující se kolem 8 % je totiž vhodný pro kovotepecké zpracování, kdežto slitina s vyšším obsahem cínu se kvalitně odlévá, avšak pro tepání se stává příliš křehkou. Výskyt příměsových prvků (Sb, Pb, Ni) poněkud kolísá, což může být z části způsobeno jak nehomogenitou samotné slitiny, tak charakterem analyzovaného místa, které může být částečně kontaminováno korozními produkty. Přesto je zjevné, že plechová objímka A 257279 obsahuje vyšší podíly antimonu a niklu a nižší obsah olova, než je tomu u trojice odlévaných předmětů. Mohla tak být zhotovena z odlišného výchozího materiálu než trojice kroužků.

V případě plechové objímky A 257280 se nedochovalo kompaktní kovové jádro, proto nebylo možné provést mechanické očištění korozních produktů. Z toho důvodu byl pro srovnání analyzován zkorodovaný povrch obou plechových objímek (A 257279 a A 257280; viz tab. 2). V případě těchto povrchových měření je potřeba zohlednit alteraci povrchové vrstvy korozními procesy, která má běžně za následek až několikanásobné nadhodnocení obsahu cínu, olova i antimonu, přičemž složení na jednotlivých částech povrchu bývá značně nehomogenní. Srovnání vlivu korozních produktů na složení povrchové vrstvy je možné učinit na základě porov-

nání výsledků pro plechovou objímku A 257279 v tab. 1 a 2. Výsledky povrchového měření objímky A 257280 prokázaly, že je vyrobena z obdobné slitiny jako zbylá část předmětů, tedy z cínového bronzu s příměsí antimonu, olova a niklu. Vzhledem k povrchovosti měření však není možné vyvozovat další relevantní závěry, kromě skutečnosti, že materiálově odpovídá ostatním předmětům v souboru.

Tab. 1: Výsledky ED-XRF prvkové analýzy předmětů na mechanicky očištěných ploškách.

ID	Předmět	Charakter místa odběru	Cu	Sn	Sb	Pb	Ni
A 257276	větší kroužek	mechanické očištění	87,062	12,2	0,41	0,18	0,05
A 257277	větší kroužek	mechanické očištění	88,13	11,2	0,37	0,20	0,03
A 257278	malý kroužek	mechanické očištění	90,004	9,5	0,29	0,12	0,04
A 257279	plechová objímka	mechanické očištění	91,183	7,7	0,65	0,08	0,18

Tab. 2: Výsledky ED-XRF prvkové analýzy předmětů na povrchu předmětů.

ID	Předmět	Charakter místa odběru	Cu	Sn	Sb	Pb	Ni
A 257279	plechová objímka	povrch	42,262	54,1	2,55	0,35	0,05
A 257280	plechová objímka	povrch	62,853	33,9	2,07	0,27	0,11

7. Závěr

V roce 2016 došlo v zalesněném terénu Chřibů k objevu rezidua menšího bronzového depotu rozrušeného patrně zářezem lesní cesty do příkrého svahu dominantního návrší. Na katastru obce Osvětimany se jedná o první oficiální pravěké depozitum (cf. SALAŠ 2005), a proto jej označujeme, i s ohledem na další vývoj výzkumů v této oblasti, jako depot Osvětimany 1. Nálezová situace vykazuje známky poškození, kvůli čemuž nelze vyloučit nekompletnost depotu. Na bázi menší jamky se nacházelo pouze 5 artefaktů, které po typologické stránce sestávají ze tří litých bronzových kroužků zaobleně rombového profilu a dvou perforovaných plechových objímek stočených do trubičky, přičemž jedna z nich nese prozatím poměrně vzácně se vyskytující vybiženou výzdobu v podobě drobných perliček. Obě typologické skupiny se z hlediska jejich funkčního využití dávají, na základě dosavadních nálezových kontextů z hrobů a depotů, nejčastěji do souvislosti s dekorováním oděvu, oděvních doplňků a eventuálně i koňského postroje. Na základě některých podobných, avšak lépe zachovaných nálezových situací, nelze vyloučit ani možnost interpretace depotu jako rituálně odložené (torzovitě zachované) opaskové garnitury.

Přesnější datování depotu Osvětimany 1 je problematické, jelikož ani garnitury litých bronzových kruhů, ani plechové trubičkovité objímky nejsou příliš chronologic-

ky citlivé. Některé indicie (např. výskyt plechových objímek s perličkovou vybiženou výzdobou či všeobecně výskyt objímek v ostatních depotech starší fáze PP v regionu středního Pomoraví) sice mohou nepřímo inklinovat k datování spíše do staršího úseku popelnicových polí, statisticky však nejsou výskyty těchto prvků prozatím dostatečně signifikantní, a proto se v našich závěrech přikláníme pouze k rámcovému datování do širšího rozpětí celého úseku trvání kultury popelnicových polí s přesahem do samotného počátku doby halštatské. Z pohledu typologické skladby se pak depotu z Osvětiman nejvíce podobá depot z dolnorakouského Pitten, datovaný do přelomu pozdní doby bronzové až počátku halštatu (HB 3 – Ha C), který obsahoval kromě 1362 vápencových korálků a bohatého souboru drobných kroužků i pukliček, také sadu tří soustředných kruhů rombického průřezu, další dva samostatné kruhy téže proflace a dva typy trubiček. Zatímco první typ je tvořen stejně jako v případě Osvětiman ze svinutého plechu, druhý je vyroben až z několik desítek centimetrů dlouhého, do spirály stočeného bronzového drátu (LAUERMANN – RAMMER 2013, 79–83, Taf. 14).

Zajímavým jevem je v nově analyzovaném souboru poškození jednoho z bronzových kruhů, který byl rozdělen nejméně na tři části, z nichž se dochovaly dvě. Je možné (s ohledem na patinované lomy), že k jeho poškození došlo záměrně a bylo implicitní součástí rituálu, při kterém byl depot ukládán do země. S podobným ritualizovaným ničením předmětů opouštějících živou kulturu se můžeme setkat například u některých halštatských depotů, přičemž geograficky nejbližším je depot z nedaleké polohy Roštín–Vlčák, jenž obsahoval mimo jiné šest rozsekaných prolamovaných závěsků původně zřejmě zavěšených na opasku (GOLEC – KOS 2020).

Ačkoli jsou výsledky typologicko-chronologické analýzy do značné míry limitovány stavem dochování nálezové situace a jejím obsahem, důležité poznatky přineslo samotné studium umístění depozita v krajině. Depot Osvětimany 1 byl uložen do země na svahu návrší situovaného ve vstupu do zúženého údolí, kterým procházela stará stezka vedoucí do nitra Chřibů a dále k jihomoravským regionům situovaným SZ od nich (cf. OPRAVIL 2018). Místo se také nachází na přechodu dvou odlišných krajinných biotopů (pahorkatiny otevřené do Dolnomoravského úvalu a kopcovitého terénu Chřibů), navíc v blízkosti soutoku dvou vodotečí. Ať už byl tedy smysl tezaurace motivován jakýmkoliv rituálními, symbolickými či praktickými pohnutkami, zcela jistě se vybrané místo odkazuje ke způsobu chápání Chřibů jako jedinečné rituálně-sakrální krajiny. Depot pak nepředstavuje izolovaný nález bez jakéhokoliv napojení na tehdejší sídelní struktury. Naopak lze předpokládat jeho souvislost buďto s intenzivním osídlením v Dolnomoravském úvalu (nejblíže, cca 9 km na JV se nachází hustá síť nížinných sídlišť a přidružených pohřebišť v okolí Polešovic a Nedakonic), nebo se vznikem sítě hradisek přímo v prostoru Chřibů (od hradisek na Holém kopci a Modle je depot vzdálen 3 a 5 km vzdušnou čarou, od hradisek na katastru Roštína pak cca 10 a 12 km). Nutno pak dodat, že z okolí těchto hradisek je podchyceno již několik dalších depotů a jednotlivých nálezů (prozatím nepublikovaných), které celou mozaiku alespoň částečně (vzhledem k nálezům, které unikají) dokreslují.

Úkolem budoucího výzkumu bude setrvat ve spolupráci s laickou veřejností a využít do maximální možné míry alespoň dostupné výsledky spolupracujících hledačů, kteří neodmyslitelně dotvářejí mozaiku našeho poznání o lidských aktivitách v prostoru Chřibů, a to především v rozvinuté době bronzové.

Poděkování:

Studie vznikla s institucionální podporou na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace RVO: 68081758 - Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.

Poznámky:

¹ Geologické mapy dostupné z: <http://www.geologicke-mapy.cz/> [cit. 2021-12-12]

Literatura:

ADÁMEK, F. 1961: Pravěké hradisko u Obřan. Brno.

BARTÍK, J. 2016: Břestek (okr. Uherské Hradiště). Přehled výzkumů 57(1), 237.

BARTÍK, J. 2018a: Košíky – „Vičí jáma“ depot měděných artefaktů. Nálezová zpráva č. j. 838/18 uložená v archivu archeologického oddělení Slováckého muzea v Uherském Hradišti.

BARTÍK, J. 2018b: Laténský depot železných artefaktů z Břestku (okr. Uherské Hradiště). *Pravěk NŘ* 26, 55–67.

BARTÍK, J. – BĚHOUNKOVÁ, L. – CHRÁSTEK, T. 2016: Dvě koncentrace středověkých kovových artefaktů v zázemí hradiska sv. Klimenta. *Slovácko LVII*, 119–132.

ČIŽMÁŘ, I. 2014: Hortfunde von Eisengegenständen aus dem Burgwall „Modla“ bei Buchlovice (Bez. Uherské Hradiště). In: Čižmářová, J. – Venclová, N. – Březinová, G. (eds.), *Moravské křižovatky. Střední Podunají mezi pravěkem a historií*. Brno, 627–639.

ČIŽMÁŘ, M. 2004: *Encyklopedie hradišť na Moravě a ve Slezsku*. Praha.

ČIŽMÁŘ, M. – NEKVASIL, J. 1973: K datování hradiska „Brdo“, obec Roštín (okr. Kroměříž). *Přehled výzkumů 1972*, 30–31.

DOHNAL, V. 1988: Opevněná sídliště z doby popelnicových polí na Moravě. *Studie muzea Kroměřížska*, 88. Kroměříž.

DOHNAL, V. 1989: Zjišťovací sondáž na kopci „Hradisko“ u Roštína (okr. Kroměříž). *Přehled výzkumů 1986*, 41–42.

FRÁNA, J. et al. 1997: Artifacts of copper and copper alloys in prehistoric Bohemia from the viewpoint of analyses of element composition II, *Památky archeologické – Supplementum 8*. Praha.

GALUŠKA, L. 1993: Archeologický výzkum na slovanském hradišti sv. Kliment u Osvětiman v roce 1989 (okr. Uherské Hradiště). *Přehled výzkumů 1989*, 73–74.

GEDL, M. 2004: Diademy z blaszanych segmentów brązowych na cmentarzysku w Zbrojewsku. In: Kazdová, E. – Měřínský, Z. – Šabatová, K. (eds.), *K počtě Vladimíru Podborskému*. Brno, 367–373.

GOLEC, M. – KOS, P. 2020: The Hallstatt hoard of Roštín “Vičák”, Kroměříž district (CZ). In: Čižmář, I. – Čižmářová, H. – Humpolová, A. (eds.), *Jantarová stezka v proměnách času*. Brno, 71–87.

HANÁK, K. 1932: Po stopách zašlých hradisek na půdě staroslavného Velehradu. *Sborník velehradský NŘ* 3, 5–10.

HANÁK, K. 1933: Výroční zpráva o činnosti spolku. *Sborník velehradský NŘ* 4, 4–6.

HRUBÝ, V. 1940: Předvěké útočištné hradisko na Holém kopci. *Sborník velehradský NŘ* 11, 18–21.

HRUBÝ, V. 1948: Z pravěku středního Pomoraví. *Uherské Hradiště*.

HRUBÝ, V. 1959: Velkomoravské hradisko sv. Klimenta u Osvětiman. *Časopis Moravského muzea XLIV*, 19–59.

HRUBÝ, V. 1961: Velkomoravské hradisko sv. Klimenta u Osvětiman. Brno.

CHRÁSTEK, T. 2013: Problematika využití detektoru kovů v archeologii v kontextu současného stavu a detektorová prospekce Slováckého muzea v letech 2011–2012. *Slovácko LIV*, 195–197.

CHVOJKA, O. – JIRÁŇ, L. – METLIČKA, M. a kol. 2017: *Nové české depoty doby bronzové. České Budějovice – Praha – Plzeň.*

KMOŠEK, M. 2019: *Měď a její slitiny jako surovina kovové industrie v pravěku a protohistorii na území jižní Moravy. Rukopis magisterské diplomové práce. Ústav archeologie a muzeologie, Filozofická fakulta, Masarykova univerzita. Uloženo: Archiv závěrečných prací Masarykovy univerzity. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/ml8ni/>, [cit. 2021-01-28].*

KOHOUTEK, J. 2002: Výzkum na hradisku Modla u Buchlovic. *Slovácko 43*, 115–125.

KOLBINGER, D. – ŽILAVSKÝ, B. 1996: Povrchový průzkum pravěkého hradiska na Modle. *Sborník velehradský, třetí řada*, 75–89.

KUČEROVSKÁ, T. 1989–90: Die Entwicklung der vormünzlichen Zahlungsmittel. *Folia Numismatica 4–5. Supplementum ad Acta Musei Moraviae*, 3–16.

KYTLICOVÁ, O. 2007: Jungbronzezeitliche Hortfunde in Böhmen. *Prähistorische Bronzefunde XX*, 12. Stuttgart.

LAUERMANN, E. – RAMMER, E. 2013: Die urnenfelderzeitliche Metallhortfunde Niederosterreichs, *UPA 226*, 75–83.

LOCHNER, A. 1998–99: Ein Schmuck depot der Urnenfelderzeit aus Thunau am Kamp, Niederösterreich. *Archaeologia Austriaca 82–83*, 181–186.

MACHOVÁ, B. 2015: Mohylová pohřebiště z oblasti Chřibů, Kyjovské pahorkatiny a Ždánického lesa: využití GIS a jednoduché statistiky z pohledu prostorových analýz. *Studia Archaeologica Brunensia 20(2)*, 95–110.

MALACH, R. – ŠTROF, A. – HLOŽEK, M. 2017: Nová depozita kovové industrie doby bronzové v Boskovické brázdě. *Pravěk Supplementum 32*. Brno.

MARTÍNEK, J. a kol. 2014: *Aplikace VectorMap*. Brno: Centrum dopravního výzkumu, software.

MENOUŠKOVÁ, D. 2001: Hradisko sv. Klimenta. *Archaeologica Mediaevalis Moraviae et Silesiana I/2000. Konference Pohansko 1999*. Brno, 159–184.

MENOUŠKOVÁ, D. – FIKRLE, M. – FRÁNA, J. 2014: Časně eneolitické měděné sekery z Buchlovic a Uherského Hradiště, katastrálního území Sady. *Slovácko LV*, 181–192.

MÍROVÁ, Z. 2019: *The horse in the Bronze and Iron Ages in Moravia*. Olomouc.

MÜLLER-KARPE, H. 1959: *Beiträge zur Chronologie der Urnenfelderzeit nördlich und südlich der Alpen*. Berlin.

NAVRÁTIL, A. 2015: Česká archeologie a čtvrt století užívání detektorů kovů. *Přehled výzkumů 56(1)*, 119–130.

NAVRÁTIL, A. 2021: Kovová depozita doby popelnicových polí z Pavlovských vrchů. *Pravěk NŘ 29*, 239–269.

NEKVASIL, J. 1975: Hradisko lužické kultury na Hradisku u Roštína. *Přehled výzkumů 1974*, 25.

NEKVASIL, J. 1982: Bemerkungen zu den Burgwällen der Lausitzer Kultur in Mähren. In: *Beiträge zum bronzezeitlichen Burgenbau in Mitteleuropa*. Berlin – Nitra, 311–330.

NEKVASIL, J. 1990: Hradisko lužické kultury na Holém kopci u Buchlovic. In: *Nekuda, V. (ed.), Pravěké*

a slovanské osídlení Moravy. Sborník k 80. narozeninám Josefa Poulíka. Brno, 165–195.

OPRAVIL, T. 2018: Historické cesty v Chříbech a jejich význam v regionu Moravy. Rukopis diplomové práce uložený na katedře Geografie, Přírodovědecké fakultě, Univerzity Palackého v Olomouci.

PARMA, D. – BARTA, P. – JAROŠOVÁ, I. – KAUPOVÁ, S. – NÝVLTOVÁ FIŠÁKOVÁ, M. – VARGOVÁ, L. 2018: A cruel fate? The unique bronze age burial from Ivanovice na Hané (okr. Vyškov/CZ). *Archäologisches Korrespondenzblatt* 48/3, 323–338.

PODBORSKÝ, V. 1970: *Mähren in der Spätbronzezeit und an der Schwelle der Eisenzeit*. Brno.

SALAŠ, M. 2005: *Bronzové depoty střední až pozdní doby bronzové na Moravě a ve Slezsku*. Brno.

SALAŠ, M. 2012: Dva bronzové nože doby popelnicových polí z hradiska Holý Kopec u Buchlovic (okr. Uherské Hradiště). In: Kujovský, R. – Miřás, V. – Furmánek, V. (eds.), *Václav Furmánek a doba bronzová: zborník k sedemdesiatym narodeninám*. *Archaeologica Slovaca monographiae. Communicationes* 13. Nitra, 349–353.

SALAŠ, M. 2014: Nález bronzového nože od Buchlovic, okr. Uherské Hradiště. *Slovácko LV*, 193–201.

SALAŠ, M. 2018: Kovová depozita mladší doby bronzové z hradiska Réna u Ivančic. *Moravské zemské muzeum*. Brno.

SALAŠ, M. – JARŮŠKOVÁ, Z. 2017: Poznámky k současnému stavu fondu metalických depotů doby popelnicových polí v regionu Malé Hané. *Pravěk NŘ* 25, 121–138.

SNÁŠIL, R. 1972: Další slovanské sídliště u Osvětiman (okr. Uherské Hradiště). *Přehled výzkumů 1971*, 94–95.

ŠTROF, A. – STUHLÍK, S. 2004: Podolský hrob z Líšně, okr. Brno-venkov. In: Kazdová, E. – Měřinský, Z. – Šabatová, K. (eds.), *K počtě Vladimíru Podborskému*, Brno, 355–366.

TOČÍK, A. – PAULÍK, J. 1960: Výskum mohyly v Čake v rokoch 1950-51. *Slovenská archeológia* 8, 59–124.

VAŠKOVÝCH, M. 2008: Buchlovice (okr. Uherské Hradiště). *Přehled výzkumů 49*, 306–307.

VAŠKOVÝCH, M. 2009: Buchlovice (okr. Uherské Hradiště). *Přehled výzkumů 50*, 282–283.

VINSKI-GASPARINI, K. 1973: *Kultura polja sa žarama u sjevernoj Hrvatskoj*. Zadar.

ZELNITIUS, A. 1933: Boršice u Buchlovic. *Sborník Velehradský* 4, 32.

